

MANEVRSKA STRUKTURA NARODNE ZAŠČITE DOLENJSKE 1990

POIMENOVANJE MSNZ

Manevrska struktura narodne zaščite ali tudi akcija MSNZ, s kratico MSNZ, je poimenovanje oborožene strukture, ki je v Sloveniji začela nastajati po 15. maju 1990. Avgusta 1990 je bila uradno umeščena v Narodno zaščito (NZ) Republike Slovenije. Zaradi posebne organizacije in namena ter razlikovanja od drugih enot Narodne zaščite se je uporabilo splošno poimenovanje manevrska struktura narodne zaščite. MSNZ je nastala kot spontan odziv na delovanje Jugoslovanske ljudske armade (JLA). V začetku je bilo to le simbolično nasprotovanje ukazu Republiškega štaba za Teritorialno obrambo Socialistične republike Slovenije (RŠTO) o hranjenju oborožitve in streliva Teritorialne obrambe (TO). Razmeroma hitro je preraslo v povezovanje posameznikov, ki jih je združevalo nasprotovanje ravnanju JLA, ki je z ukazom o premestitvi orožja Teritorialne obrambe Republike Slovenije v skladišča JLA nepooblaščen posegel v upravljanje oborožitve, ki je bila v lasti Teritorialne obrambe oziroma občin, delovnih organizacij in upravnih organov za obrambo.

V začetku povezovanja posameznikov v oboroženo strukturo, ki se je postopno razraščala, se posebno poimenovanje ni uporabljalo. Za medsebojno komunikacijo smo uporabljali različna poimenovanja: skupine, vodi, čete, odredi, tajni odredi, oborožena struktura, bojna sila, vojaške enote, manevrska struktura, akcija manevrska struktura. Postopno je začelo prevladovati poimenovanje manevrska struktura, ki mu je z imenovanjem načelnikov NZ avgusta 1990 dodana še besedna zveza narodna zaščita, torej manevrska struktura narodne zaščite. S tem poimenovanjem jo razlikujemo od Narodne zaščite, ki je leta 1990 že

delovala v Sloveniji skladno z Zakonom o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti. Narodna zaščita je bila najširša organizirana oblika samozaščitnega in samoobrambnega delovanja delovnih ljudi in občanov. Poimenovanje se je najprej uveljavilo med pripadniki MSNZ, pozneje pa je brez kakršne koli odredbe preraslo v splošno uporabljeno ime.

Na prireditvi v Novih Lazah pri Kočevju 17. maja 1992 je predsednik Predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan za zasluge pri organiziranju bojne sile slovenskega naroda in države leta 1990 podelil medalje MSNZ. Iz dolenjske pokrajine je državno priznanje prejel Rado Klisarič, načelnik NZ Dolenjske.

Leta 2000 je predsednik Republike Slovenije Milan Kučan odlikoval pripadnike MSNZ z zlatim častnim znakom svobode Republike Slovenije za izjemne zasluge pri obrambi svobode in uveljavljanju suverenosti Republike Slovenije v času, ki je bil usoden za slovensko prihodnost.

Ni mogoče povsem natančno ugotoviti, kdaj se je naziv pojavil na Dolenjskem, saj je izraz MSNZ napisan šele v naslovu direktive načelnika NZ Republike Slovenije, ki pa ne vsebuje datuma izdelave ali veljavnosti direktive. V dokumentih o imenovanju načelnikov NZ poimenovanje MSNZ ni uporabljeno. Dr. Uroš Svete v prispevku v zborniku, izdanem ob 20. obletnici MSNZ, piše o »post festum poimenovanju, da so torej za nazaj označili dogajanja v letu 1990«, vendar je med pripadniki manevrske strukture naziv uporabljan že pred ukinitvijo MSNZ. Tudi delitev na »zeleno« in »modro« vejo je najverjetneje poustvarjena ideja v procesu rasti oborožene strukture. Shema organizacijske strukture in z roko narisana shema sta bili javno predstavljeni šele na posvetu leta 2011. To seveda ne pomeni, da na shemah prikazana organizacijska struktura kot ideja ni obstajala že prej.

V besedilu uporabljam za MSNZ različna poimenovanja, ki so se med njenimi pripadniki uporabljala v različnih obdobjih nastajanja in razvoja oborožene strukture v Sloveniji, in sicer s pomenom Manevrska struktura narodne zaščite, s kratico MSNZ, ne glede na njen uradni naziv narodna zaščita (NZ) po avgustu 1990.

PRED ZAČETKOM

Dolenjska pokrajina je leta 1990 kot organizacijska enota TO Republike Slovenije vključevala območja štirih takratnih občin: Črnomlja, Metlike, Novega mesta in Trebnja. V vsaki občini je bil kot samostojna organizacijska enota ustanovljen občinski štab za teritorialno obrambo. Občinski štabi Teritorialne obrambe (OŠTO) so vodili in poveljevali enotam TO v občini. Občini Novo mesto in Trebnje sta poleg enot TO občine formirali štab in enote 52. partizanske brigade TO Milan Majcen (52. BR TO), in sicer štab, prištabne enote brigade in dva bataljona TO občina Novo mesto, en bataljon pa občina Trebnje. Finančna sredstva za delovanje TO, nabavo oborožitve in vojaške opreme ter usposabljanje štabov in enot so zagotavljale občine. Posamezne delovne organizacije so ustanovile enote TO velikosti oddelka ali voda in zagotavljale finančna sredstva za oborožitev enot. Na pokrajinski ravni sta delovala Pokrajinski štab Teritorialne obrambe Dolenjske (PŠTO) in Pokrajinski odbor Dolenjske (PO). Finančna sredstva za njihovo delovanje so sorazmerno zagotavljale občine.

V liniji poveljevanja je bil občinskimi štabom TO nadrejen pokrajinski štab TO, v hierarhiji vodenja so to bili občinski sveti za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito (svet za SLO in DSZ). Svet za SLO in DSZ je bil organ skupščine občine, ki je spremljal, obravnaval in usmerjal obrambne priprave v občini, dajal mnenja k zaposlitvam v občinski štab in upravni organ za obrambo ter sprejemal letne načrte porabe sredstev za obrambne priprave, pomembne za skupnost. Svet je imenovala občinska skupščina, ki je določala tudi število članov sveta hkrati z njihovim imenovanjem.

TO Dolenjske so sestavljali rezervisti in maloštevilna poklicna sestava občinskih štabov. Teritorialna obramba Dolenjske je bila odlično usposobljena – to je dokazala v številnih preverjanjih, preizkusih in vajah. Bila je slovenska vojska, v kateri so njeni pripadniki govorili in poveljevali v slovenščini.

Teritorialna obramba občin je bila precej avtonomna struktura. Tudi sicer RŠTO ni imel neposrednega ali izvršilnega vpliva v TO občin. Najpomembnejše vsebine dela štabov, za katere so bile pristojne občine, so bile: kadri, finance, opremljanje, vpoklici na vaje, šolanje in usposabljanja. Tudi usposabljanje in mobilizacija štabov in enot TO sta bili v izvedbenem delu pristojnost štabov TO in upravnih organov

za obrambo v občinah. Od maja 1990 so občinski štabi TO delovali skoraj zunaj linije poveljevanja.

Kljub pomanjkanju finančnih sredstev in orožja ter tudi nezaupanja politike po prvih demokratičnih volitvah v Sloveniji do Teritorialne obrambe so štabi TO vendarle delovali, bolj ali manj prepuščeni sami sebi. Niso pa bili ukinjeni ali kako drugače poimenovani. Pokrajinski štab TO Dolenjske je z ukazom o odvzemu orožja TO med poklicnimi pripadniki občinskih štabov TO izgubil vso legitimnost, do oktobra 1990 pa je njegova poveljevalna vloga postopno ugašala. Pokrajinski odbor Dolenjske je bil leta 1990 v fazi ukinjanja in ob koncu leta ni več deloval.

In kje je bilo shranjeno orožje TO Dolenjske leta 1990? Večina orožja na Dolenjskem je bila shranjena v skladiščih, ki jih je varovala JLA, in sicer:

- PŠTO Dolenjske in Pokrajinski odbor za Dolenjsko sta imela orožje in strelivo hranjeno v varovanem kompleksu skladišč JLA, poimenovanem Straža-4, v Češči vasi pri Novem mestu (v nadaljevanju Straža-4). Skladišče je bilo last PŠTO Dolenjske, bilo je novo in sodobno zgrajeno.
- OŠTO Črnomelj je orožje hranil v skladišču JLA v Vražjem kamnu pri Črnomlju in v tovarni Iskra Semič.
- OŠTO Metlika je imel skladišče na Pungertu in v objektu tovarne Iskra v Semiču. Oborožitev je bila shranjena tudi v skladišču JLA v Črnomlju, del minskoeksplozivnih sredstev v Novem mestu.
- OŠTO Novo mesto je orožje skladiščil na Straži-4, za štab na sedežu štaba v Novem mestu. Orožje so skladiščile tudi delovne organizacije Industrija motornih vozil (IMV), Novoteks, Novoles, Iskra Šentjernej in postaja milice v Dolenjskih Toplicah.
- OŠTO Trebnje je orožje hranil v skladišču v Puščavi pri Mokronogu.

Ocenjeno je bilo, da je bilo zunaj skladišč, ki jih je varoval JLA na Dolenjskem, približno deset procentov orožja TO Dolenjske.

TERITORIALNA OBRAMBA DOLENJSKE IN UKAZ RŠTO

Ukaz RŠTO SZ 625/1-90 z dne 15. 5. 1990 o hranjenju oborožitve in streliva TO je 15. maja 1990 na sedež PŠTO v Novem mestu prinesel pomočnik poveljnika za zaledje PŠTO Dolenjske podpolkovnik Mirko Bilbija. Ukaz za občinske štabe TO je bil nenavadno hitro izdelan. Podpisnik ukaza na PŠTO Dolenjske je bil rezervni major Dragomir Milojević, ki je nadomeščal komandanta TO Dolenjske.

Komandant PŠTO Dolenjske je bil odsoten. Vprašanje je, ali bi sploh odredil izdelavo ukaza. Čemu je njegov namestnik tako vestno sledil ukazu RŠTO, bi lahko odgovoril sam, pa do danes ni. Ukaz za podrejene OŠTO je PŠTO vročil komandantom OŠTO Metlika, Novo mesto in Trebnje 16. maja 1990 na sestanku, ki ga je sklical Dragomir Milojević, ki je nadomeščal komandanta PŠTO Dolenjske. Komandanta OŠTO Črnomelj ni bilo na sestanku. Ohranjena je kopija pisne izjave Janeza Dragoša o oddaji orožja TO občine Črnomelj.

Šestnajstega maja 1990 so torej občinski štabi TO Dolenjske ukaze prejeli, vendar brez pojasnil o pravih vzrokih preselitve orožja v skladišča, ki jih je varovala JLA. Ukaz so morali izpolniti do 22. ure 19. maja 1990, kar je bilo tudi storjeno. Ukaz PŠTO Dolenjske v praksi ni zagotovil večje varnosti hrambe oborožitve TO. Teritorialni obrambi v občinah je zmanjšal dostopnost do oborožitve in tudi neovirano uporabo orožja. Po nekaj mesecih orožja iz skladišč ni bilo več mogoče odpeljati, saj je postalo očitno, da ga občinski štabi v skladišča JLA ne bodo več vrnili. Teritorialni obrambi Slovenije je bil dostop do orožja pravzaprav onemogočen, pozneje so se uveljavila različna poimenovanja: odvzem orožja, pobiranje orožja, poskus razorožitve, razorožitev, omejitev dostopa, izboljšanje varovanja.

Pripadniki rezervne sestave TO Dolenjske, ki so bili razporejeni na vodstvene dolžnosti v TO, podjetja, krajevne skupnosti, v katerih so bile organizirane enote TO, in predsedniki svetov za SLO in DSZ ter predstojniki upravnih organov za obrambo v občinah niso bili obveščeni o dejavnostih v TO, saj so vsi postopki glede orožja enot TO potekali tajno. Oborožena struktura, ki smo jo pozneje poimenovali MSNZ, še ni nastajala.

Po 15. maju je bil onemogočen dostop do vseh skladišč TO, ki jih je varovala JLA, tudi tistih, ki niso bila v lasti JLA, oziroma dovoljen samo pod pogoji, ki jih je določila JLA. Ker skoraj ni bilo več usposabljanj, saj zanje ni bilo finančnih sredstev,

orožja ni bilo mogoče odpeljati iz skladišč skladno s pogoji, ki jih je določal ukaz takratnega RŠTO. JLA je pogoje zaostrovala in jih zaostрила do stopnje, ko izvzem orožja sploh ni bil več mogoč.

Na Dolenjskem je znan samo en primer, da so iz skladišča JLA poskusili odpeljati večjo količino orožja Teritorialne obrambe. OŠTO Metlika je z vednostjo vodstva občine Metlika septembra 1990 z navideznim vpoklicem pripadnikov TO zagotovil možnost izvzema orožja za usposabljanje. Orožja po končanem usposabljanju niso nameravali vrniti v skladišče. O tem, kako bodo z orožjem v resnici ravnali, so vedeli le poveljnik OŠTO Metlika, ki je dejavnost načrtoval, varnostni organ PŠTO Dolenjske in poveljnik OŠTO Črnomelj, ki ju je seznanil z načrtom komandant OŠTO Metlika. Orožje jim je v skladišču JLA v Vražjem kamnu pri Črnomlju uspelo naložiti na tovornjake, vendar jih je zaustavil ukaz poveljnika vojašnice podpolkovnika Milana Grbe. Orožje so morali vrniti v skladišče. Kdo je bil tisti, ki je, tik preden so pripadniki TO občine Metlika orožje odpeljali iz skladišča, v zadnjem trenutku obvestil JLA? Še eno od številnih vprašanj, na katera verjetno ne bo nikoli mogoče odgovoriti.

Štabi TO Dolenjske so leta 1991 poslali na Republiški sekretariat za ljudsko obrambo RS poročila o odvzemu orožja v letu 1990. Navedli so naslednje podatke:

- PŠTO Dolenjske: Vse orožje štaba in Pokrajinskega odbora za Dolenjsko je bilo v skladišču PŠTO, ki ga je varovala JLA.
- OŠTO Črnomelj: Ukaz je bil izveden 17. maja 1990.
- OŠTO Metlika: Ukaz je bil izveden 17. maja 1990 do 20.30.
- OŠTO Novo mesto: Ukaz je bil izveden 16. maja 1990.
- OŠTO Trebnje: Ukaz je bil izveden 17. maja 1990.

K prevozu orožja v objekte JLA občinskih štabov TO in upravnih organov za obrambo v občinah ni mogel prisiliti nihče, saj je bilo orožje lastnina občin in delovnih organizacij ne glede na to, kje je bilo to orožje shranjeno. Ukazi, ki so jih prejeli občinski štabi, so verjetno presegali pristojnosti PŠTO, ki v miru niso imeli razpolagalne pravice do orožja in vojaške opreme v občinskih štabih TO. Sklicevanje na boljše varovanje orožja je bil le priročen izgovor. Ukaz PŠTO Dolenjske ni vseboval določil, ki bi občinskim štabom TO odredil, da poskrbijo za boljšo varnost in šele, če boljše varnosti ne morejo zagotoviti, orožje prepeljejo v skladišča JLA.

Komandanti OŠTO so torej v sistemu subordinacije morali izpolniti ukaz, vendar so, kljub vsem pravilom poveljevanja, imeli tudi drugo možnost. Ukaza preprosto ne bi izvedli ali bi zavlačevali z njegovo izvedbo, kar ne bi bilo nič nenavadnega. Poleg tega bi se lahko posvetovali tudi s predsedniki občin in predstojniki upravnih organov za obrambo, ki so bili hkrati tudi sekretarji občinskih svetov za SLO in DSZ, vendar tega večinoma iz različnih razlogov niso storili.

OBČINE

Postopki odvzema orožja kljub vsemu niso ostali povsem tajni. Prve informacije so takoj vzbudile dvome o zakonitosti takega početja. Informacije so do posameznikov prihajale počasi in izjemno selektivno, v praksi šele po koncu predaje orožja. Vprašanja so začeli postavljati predstojniki upravnih organov za obrambo, podjetja, ki so zagotavljala finančna sredstva za opremljanje enot TO, predsedniki občin in tudi posamezniki na vojaških dolžnostih v TO. Medsebojne izmenjave informacij med občinami ni bilo, pravzaprav nihče ni natančno vedel, kaj se dogaja v TO občinah.

Kako so ravnale tedanje občine? Institucionalno je bilo ukrepanje občin po seznaitvi predsednikov občin z odvzemom orožja TO v vseh štirih dolenjskih občinah različno in s časovnim zamikom, odvisno od seznaitve predsednikov občin ali predstojnikov organov za obrambo z izvedbo ukaza PŠTO Dolenjske.

Skupščina občine Črnomelj je bila z ukazom seznajena na ustanovitveni seji 18. 5. 1990. Skupščina je sprejela protestno izjavo in jo posredovala republiškimi organom in sredstvom javnega obveščanja. Predsednika občine Metlika je komandant občinskega štaba TO seznail 21. maja 1990. Komandant OŠTO Novo mesto je sekretarja sekretariata za obrambo občine Novo Mesto seznail 19. maja 1990. Komandant TO občine Trebnje pa je pisno poročilo posredoval predsedniku občine 25. maja 1990.

20. maja 1990 je bilo prvo zasedanje novoizvoljene skupščine občine Novo mesto. Skupščini je bila posredovana informacija o stanju orožja v TO občine. Po izrečenem predlogu Zveze socialistične mladine Slovenije – liberalna stranka (ZSMS – LS) naj bi šlo to orožje, če je res še »naše«, v hrambo v nevtralne objekte, pa so delegati sklenili o vsej tej problematiki več govoriti na naslednji seji. Po seji je

zanimanje za TO splahnelo. Za politiko TO ni bila prednostna naloga. Vsi protesti na Dolenjskem so v nekaj dneh izzveneli.

Usmeritev upravnim organom za obrambo v občinah, kako ravnati ob zahtevah po predaji orožja v hrambo JLA, ni bilo. Po izvolitvi novega republiškega izvršnega sveta 17. maja 1990 je republiški sekretar za obrambo, ki je ukrepal takoj po prejeti informaciji o stanju v TO, po teleksu prepovedal oddajo orožja, ki so ga nabavljali in hranili občinski upravni organi za obrambo.

V občini Novo mesto je bila 23. maja 1990 sklicana izredna seja sveta občinske skupščine za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito. Svet je obravnaval premeščanje orožja TO občine v skladišča JLA. Iz ukaza PŠTO ni bilo mogoče razbrati, čemu je ukaz pravzaprav namenjen in kako naj bi bila varnost oborožitve TO izboljšana. Na seji je bil tudi komandant vojašnice JLA v Novem mestu, ki je bil član sveta za SLO in DSZ. V razpravo se ni vključeval, je pa pojasnil, da ne bo oviral izvzema orožja, če ga bo TO potrebovala, vendar le skladno z ukazi, ki jih je prejel. Uradno orožje z ukazom RŠTO sicer Teritorialni obrambi ni bilo odvzeto, omejena pa je bila pravica do upravljanja orožja, to pa je bilo nedvomno proti takrat veljavnim predpisom, saj je tudi v takratni SFRJ lastnino upravljal lastnik, ki je zagotavljal tudi predpisano stopnjo varovanja.

Predlagana je bila tudi možnost preselitve orožja in opreme zunaj skladišč JLA, ki je bila v kratkem času skoraj nemogoča, saj ni bilo ustreznih prostorov za skladiščenje druge kot v urbanem okolju, tam pa orožja, streliva in minskoeksplozivnih sredstev ni bilo mogoče skladiščiti brez velikih tveganj, nevarnosti izrednih dogodkov kot so tatvine ali zlorabe, požari ali eksplozije. Eksplozija skladišča JLA v Pogancih pri Novem mestu, ki je v šestdesetih letih dodobra pretresla Novo mesto in prestrašila prebivalce, je bila v spominu Novomeščanov vse preveč živa, da bi jim uspelo kogar koli v občini Novo mesto prepričati, da bi strelivo in minskoeksplozivna sredstva hranili v civilnih objektih. Orožje bi lahko začasno shranili v novozgrajenem zaklonišču, vendar je bilo zaklonišče civilni objekt, namenjen zaščititi občanov. Razen tega se je zataknilo tudi pri stroških varovanja. Nenadoma bi bilo varovanje s pripadniki TO občine Novo mesto predrago.

Svet je sprejel tudi naslednji sklep: »Orožje, ki je bilo prepeljeno iz skladišč v Dolenjskih Toplicah, Šentjerneju, IMV in Novoteksa v skladišče v sklopu objektov JLA, se mora vrniti v prejšnja skladišča, upoštevajoč predpise o varovanju orožja.«

Sklep ni bil nikoli uresničen.

V praksi orožja, ki je bilo v skladiščih JLA, Teritorialna obramba na Dolenjskem ni mogla več uporabiti po lastni presoji. Način izvzema orožja in streliva je uravnaval ukaz, ki je določal postopke v primerih, če štabi orožja ne bi vrnili v skladišče. Štabom TO je ostala samo ena možnost – orožje skrivoma prenesti iz skladišč, to pa je bilo mogoče le postopno v manjših količinah. V vojašnicah so kmalu ugotovili, da pripadniki TO Dolenjske skrivoma vozijo orožje iz skladišč. Težje oborožitve in streliva, zlasti granat, raket in minskoeksplozivnih sredstev, iz vojašnic več ni bilo mogoče odpeljati. Vse orožje za protiletalsko in protiklepno obrambo ter podporo je ostalo v skladiščih do ponovnega prevzema skladišč leta 1991.

Ker so bile vse dejavnosti odvzema orožja TO tajne, se javnost ni mogla pravočasno odzvati. Vsi, ki so orožje ohranili izven nadzora JLA, niso nikogar obveščali, saj to ni bilo treba. Javnost je bila o dogajanjih glede orožja TO seznanjana zelo slabo. V javnosti so se pojavile samo redke izjave posameznikov, ki jih je ravnanje JLA prizadelo in ki so bili pripravljeni občanom javno pojasniti dogajanja med premestitvijo orožja TO v skladišča JLA. Tako je bila 31. maja 1990 v Dolenjskem listu objavljena izjava Antona Krkoviča, načelnika oddelka za ljudsko obrambo v Kočevju, ki je med drugim dejal: »Zaradi odvzema orožja se čutim prizadet najprej kot občan, ker sem tudi sam kot vsi ostali občani prispeval denar za nakup orožja. Še posebno pa sem prizadet kot načelnik oddelka za ljudsko obrambo, ker so razen orožja teritorialne obrambe odvzeli tudi okoli 60 kosov orožja našega upravnega organa. Naredil bom vse potrebno, da se moji otroci v sredini, kjer živijo, učijo in igrajo, ne bodo sramovali svojega očeta. Zato sem odločen, da prek zakonitih institucij sistema in novinarjev pojasnim občanom resnico.«

Vendar je bilo leto 1990 preveč turbulentno, veliko novih idej se je porajalo, spreminjal se je tudi politični sistem. Preveč je bilo sprememb, da bi kogar koli posebej skrbelo za dogajanja v TO, še najmanj za posameznike, ki so politiki JLA tudi javno nasprotovali. Če pregledamo zapise v časopisju tistega časa, ne bomo našli veliko zapisov o TO Dolenjske, o nastajajoči MSNZ pa nobenega. Občasno nekaj pripomb, mnenj in podukov. Sicer pa, kot da se Slovenija poslavlja od svoje vojske. Veliko več je zapisov o poskusih uveljaviti idejo o Sloveniji brez vojske, ki so v jesenskih mesecih polnili strani časopisja tudi na Dolenjskem.

SEKRETARIAT ZA OBRAMBO OBČINE NOVO MESTO IN MSNZ

Sekretariat za obrambo občine Novo mesto (v nadaljevanju: sekretariat), ki ga je vodil sekretar za obrambo Albin Gutman, je deloval v sestavu občinskih upravnih organov.

Ena od temeljnih nalog sekretariata je bila razporejanje vojaških obveznikov in vozil v rezervne enote TO in JLA, med drugim tudi v 52. partizansko brigado TO Milan Majcen (v nadaljevanju: brigada TO). Ta brigada je bila najmočnejša enota TO Dolenjske, njen komandant je bil Albin Gutman.

Leto 1990 je bilo obdobje velikih sprememb, ki so se vse bolj dotikale tudi občinske uprave. Sekretariat za obrambo občine Novo mesto je imel številne in različne stike znotraj takratnih obrambnih struktur. Informacije, ki so bile zbrane ob različnih srečanjih, inšpekcijah in pogovorih s predstavniki JLA in TO, niso bile spodbudne. Bile so sicer precej nejasne, včasih celo dvoumne in niso bile skladne s takratnimi usmeritvami o razvoju obrambnega sistema. Posredovali so jih dobro obveščeni sogovorniki ob različnih srečanjih, skupnih informiranjih in ob nadziranju obrambnih priprav ter rednega dela sekretariata. Že leta 1988 je na skupnem informiranju poveljstva enote JLA v Novem mestu in OŠTO Novo mesto zunanje politični komentator zagrebške televizije predstavil tezo o možnosti razpada Jugoslavije. Istega leta je predstavnik RŠTO na OŠTO Novo mesto govoril o ukinitvi TO v posameznih republikah. Nihče ni verjel, da je kaj takega sploh mogoče, vendar je bilo treba informacijam prisluhniti in znotraj možnosti, ki smo jih imeli, ukrepati. Prihajajoče dogodke smo le slutili, zato je bilo vse več pomislekov, kako ravnati. Vse pogosteje so med nami krožili dovtipi o željah državnih uradnikov: »postati carinik na Kolpi«.

Predsednik izvršnega sveta in predsednik skupščine občine Novo mesto in hkrati predsednik sveta za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito sta predloge sekretariata za obrambo občine sprejela in ves čas njihove izvedbe tudi spremljala njihovo uresničenje. Tako smo se lahko ustrezno pripravljali, da bi svoje delo čim bolj opravili. V leto 1990, ki je bilo ciljno leto najpomembnejših nalog, smo vstopili z izpolnjenimi cilji, ki so bili načrtovani za obdobje 1986–1990. Sekretariat za obrambo, center za obveščanje, enota za upravne zveze in štab za civilno zaščito občine so bili kadrovsko in materialno ustrezno popolnjeni.

Uslužbenci sekretariata in rezervni pripadniki enot za zveze ter enot civilne zaščite v občini Novo mesto so bili usposobljeni za izvajanje z zakoni in drugimi predpisi določenih nalog. Strokovnost in zavzetost pri delu je bila visoka. Vse inšpekcije, ki so nadzirale sekretariat za obrambo in celoten sistem obrambe v občini Novo mesto, so ugotovile visoko stopnjo strokovnosti in usposobljenosti pri vseh izvajalcih obrambnih priprav v občini, ki so jih nadzorovali.

V letih 1986 do 1990 je bil na področju obrambe in zaščite dosežen precejšen napredek. V Novem mestu je bilo zgrajeno prvo sodobno javno zaklonišče in dvonamensko zaklonišče pod poslovno stavbo trgovine Mercator v Novem mestu, nabavljena je bila oprema in oborožitev za upravne organe občine in enote za zveze.

Delovne organizacije so z lastnimi sredstvi nabavljale oborožitev za enote TO in narodne zaščite (NZ). Posodobljeni so bili vsi obrambni načrti v občini, krajevnih skupnostih in delovnih organizacijah. Celotno usposobljenost TO občine, vodstva občine, upravnih organov, civilne zaščite, izvajanje obrambnih nalog v krajevnih skupnostih in delovnih organizacijah sta temeljito preverjali republiška inšpekcija in glavna inšpekcija ljudske obrambe takratne SFRJ. Sekretariat za obrambo je nabavil sodobno informacijsko opremo, ki je bila uporabljena tudi na vajah preizkusa bojne pripravljenosti brigade TO in pri pisanju različnih dokumentov za MSNZ. Ustanovljen je bil regijski center za obveščanje, opremljen s sodobno komunikacijsko opremo. V njem so bili zaposleni mladi sodelavci, ki so svoje delo opravljali vestno in odgovorno ter velikokrat, ne da bi sami za to vedeli, posredno pomagali tudi nastajajoči oboroženi strukturi.

Za hrambo celotne kartoteke vojaških obveznikov je sekretariat za obrambo nabavil posebne kovinske zaboje, ki jih je bilo mogoče preseliti v kratkem času. Za zavarovanje kartoteke vojaških obveznikov je bila ustanovljena enota Narodne zaščite. Enota je bila ustrezno opremljena in oborožena ter usposobljena. Bila je edina tovrstna enota v Sloveniji. Aktivirana je bila ob prvih napovedih zahtev JLA, ki je načrtovala prevzem kartotek nabornikov in tudi kartotek vojaških obveznikov, razporejenih v enote JLA. Ves arhiv kartotek smo preselili v zaščiten in dobro varovan prostor, ki smo ga uredili skupaj s prostori centra za obveščanje. Le malokdo je vedel, kje so bile kartoteke shranjene. Nekateri predstojniki upravnih organov občine, ki so delovali v isti stavbi in so vsakodnevno hodili mimo oboroženih in uniformiranih stražarjev, so predsedniku izvršnega sveta občine Novo mesto

izrazili pomisleke in nasprotovanja. Že v nekaj dneh so vsi spoznali, da je ukrep nujen in prisotnost uniformiranih stražarjev ni več nikogar vznemirjala.

Večji del vojaških obveznikov na območju Dolenjske je bil razporejen v rezervne enote JLA. Vpoklic so izvajali upravni organi za obrambo, ki so imeli organizirano kurirsko službo. Vpoklice na vojaške vaje so upravni organi izvajali za JLA in TO. Za rezervne enote JLA je zahteve za mobilizacijo upravnim organom za obrambo v občinah pošiljala uprava za vojaške zadeve s sedežem v Ljubljani, za štabe in enote TO pa OŠTO in PŠTO. Ker posamezne enote JLA niso mogle neposredno mobilizirati svojih rezervnih enot, so leta 1990 in tudi do maja 1991 pošiljale rezervnim starešinam vabila na srečanja ali sestanke, na katerih so predvsem preverjali lojalnost rezervnih starešin do SFRJ oziroma JLA. Ti sestanki so bili tudi eden od virov informacij za upravne organe za obrambo, posredno tudi za nastajajočo oboroženo strukturo in Teritorialno obrambo.

Poveljniki enot JLA so se leta 1990 bolj redno udeleževali sej občinskih svetov za obrambo, vendar so bili na sejah predvsem poslušalci. Med občani so krožile govorice o delovanju varnostne službe JLA, ki je poskuša poiskati orožje TO, ki ni bilo prepeljana v vojaška skladišča. Tudi delovanje varnostnih organov TO ni vzbujalo zaupanja.

Začetki vključevanja v MSNZ so bili prepleteni z nezaupanjem. Po obisku republiškega sekretariata za obrambo konec meseca maja 1990 je bilo to nezaupanje preseženo. V delo MSNZ so bili neposredno vključeni Albin Gutman, Žarko Henigman in Andreja Kapušin. Sodelovanje z Radetom Klisaričem, ki je bil organizator in nesporni vodja MSNZ na Dolenjskem, je bilo vse učinkovitejše.

Sekretariat za obrambo je imel ob začetku leta 1990 v hrambi 33 kosov brzostrelk MP 40, 79 avtomatskih pušk M 70 B1 in M70 AB 2 (AP), 42 kosov polavtomatskih pušk M59/66 A 1 (PAP), 12 avtomatskih pištol M 84, 319 pištol in 10 brzostrelk MGV-176 ter 5737 nabojev kalibra 7,65; 1565 kosov nabojev kalibra 7,62; 15260 nabojev za polavtomatske puške; 22470 za avtomatske puške. Orožja je bilo dovolj za osnovno oborožitev enote ravni bataljona TO. Bataljon brigade TO bi bilo mogoče vpoklicati na vojaške vaje ali z mobilizacijo enote, če bi bilo treba. Vpoklic bi bil izveden s predhodno odredbo sekretariata za obrambo RS. Pripadniki bataljona bi bili vpoklicani kot pripadniki MSNZ, če bi se MSNZ aktivirala. Leta 1990 je bila

nabavljena še manjša količina pištol Beretta M 92 FS in brzostrelk MGV in manjša količina streliva kalibra .22 LR za MGV.

Nekaj let po osamosvojitvi so se pojavile javno objavljene teze, da so bili leta 1990 računi za orožje, ki naj bi bilo nabavljeno za MSNZ, domnevno izstavljeni za gospodinjske aparate in računalnike. Namen takih neresničnih in žaljivih zapisov ni bil znan. Nedvomno pa to ni bilo dobronamerno pisanje, kot se je pozneje tudi izkazalo. Upravni organi občin so orožje in vojaško opremo nabavljali po ustaljenih načinih nabave za TO v občinah. Leta 1990 je veljal Pravilnik o nabavi, hranjenju in uporabi oborožitve ter vojaške opreme, ki jo imajo v posesti upravni organi za ljudsko obrambo. V drugem členu pravilnika je bila dovoljena nabava določenega orožja in streliva s soglasjem Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo pri domači proizvodni ali trgovinski organizaciji. Nekaj kosov nabavljenega so dodelili tudi organizatorjem MSNZ v občini Novo mesto. To je bilo v občini Novo mesto tudi edino novo orožje MSNZ. Franci Povše je v prispevku v zborniku ob 20. obletnici MSNZ, ki je izšel leta 2011, zapisal: »Spomnim se, da sem v svojem avtomobilu prevažal kar nekaj kosov različnega orožja in strelivo. Imel sem celo famozni MGV, INGRAMA in novo Beretto.«

Odvzem orožja TO in preprečevanje dostopa do njega je bila le ena plat onemogočanja delovanja TO po 15. maju 1990. Druga je bila naša, slovenska: zmanjšanje finančnih sredstev za TO in razširjanje zamisli o Sloveniji brez vojske. Vsi trije vplivi, materialni, finančni in politični, dopolnjeni z nezaupanjem do delavcev, zaposlenih v TO, so hromili delovanje TO v občinah.

Eden redkih takratnih zagovornikov Teritorialne obrambe, novinar Marjan Bauer, je jeseni 1990 v Dolenjskem listu zapisal: »Slovenci tretjič ob vojsko? »Zbogom, orožje« je geslo načrta Zelenih Slovenije, po katerem naj bi Slovenija postala demilitarizirana država, hkrati pa je predsedstvo Zelenih sklenilo zahtevati naj bi v novo slovensko ustavo vnesli tako imenovani mirovni člen, po katerem naša republika ne bi imela vojske. Predsedstvo Zelenih Slovenije je v tej najnovejši kampanji protestiralo tudi zoper reklamiranje orožja na TV Slovenija. Kot je znano, je televizija v četrtkovem tedniku prikazala propagandni film slovenskega notranjega ministrstva o brzostrelki MGV-176, ki jo izdeluje Gorenje. Odpor do tega zelo zmogljivega orožja je v samostojni izjavi izrazil tudi dr. Dušan Plut. Samo bog, zeleni in del liberalcev vedo, zakaj je bila pobuda o popolnem razvojačenju Slovenije sprožena v tako neprimernem trenutku. Mogoč pa je tudi zelo preprost

odgovor. Reklama za karkoli (tudi za stranko) je največja, če v najbolj nemogočih časih zahtevaš nemogoče. Če je tako, se zeleni, mladi liberalci in dr. Plut ne razlikujejo veliko od domnevno sporne reklame za slovensko brzostrelko. Razlika je samo v tem, da MGV 176 deluje.« Tako Bauer. Politika pa skoraj nič.

Brzostrelka MGV-176 model Gorenje Velenje s 176 naboji v bobnu (po začetni proizvodnji je število nabojev v bobnu zmanjšano na 161) je slovenska brzostrelka, ki uporablja malokalibrske naboje 5,6 mm oziroma .22 long rifle. Znana je po visoki ciklični hitrosti 1200–1500 nabojev na minuto in veliki kapaciteti nabojnika, 161 nabojev. Kot je značilno za vse brzostrelke, je namenjena boju iz bližine. Razvita je bila v Gorenju ob koncu osemdesetih let na podlagi ameriške brzostrelke American-180 in brzostrelke AM 180 avstrijskega podjetja Voere.

Izdelovali so jih v zeleni in črni barvi. Fotografije pripadnikov Teritorialne obrambe Slovenije, ki so bili leta 1990 in 1991 oboroženi z MGV-176, so objavile številne tiskovne agencije po vsem svetu.

ZAČETKI MSNZ

Takoj ko so v Teritorialni obrambi Socialistične republike Slovenije (TO SRS) začeli izvajati ukaz o odvzemu orožja v TO RS, je bilo povsem jasno, da Jugoslovanska ljudska armada potiska Teritorialno obrambo Socialistične republike Slovenije izven enotnega sistema oboroženih sil Socialistične federativne republike Jugoslavije (OS SFRJ), ki je bil povsem lojalna takratni državni politiki. TO Slovenije so označili za nevarno zagotavljanju enotnosti SFRJ.

Začetki nasprotovanju JLA niso bili le izraz nasprotovanja in civilnega upora proti delovanju JLA, temveč so imeli širši družbeni pomen. Jugoslavije nismo več prepoznavali kot svoje države. Čedalje manj »našega« je bilo v njej, čedalje manj prebivalcev Slovenije je poistovetilo SFRJ s svojo domovino. Splošno stanje družbe v Sloveniji je taka nasprotovanja omogočilo in dopuščalo, saj so bila skladna s prizadevanji za samostojno državo. Oblikovana je bila splošna družbena klima, v kateri je zamisel o samostojnosti Slovenije vse bolj prevladovala. Slogan velike oglaševalske akcije »Slovenija, moja dežela«, ki je bil ustvarjen v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in je bil namenjen promociji slovenskega turizma, je spodbujal domoljubni odziv Slovencev in vse bolj jasno izražano željo po samostojni državi.

Vsi odzivi posameznikov, ki so nasprotovali ukrepom JLA, so naleteli na pozitiven odmev javnosti, ki je na svoj način sporočala, da ravna jo prav. To ni bil odpor proti posameznim pripadnikom JLA, temveč nasprotovanje delovanju JLA kot ustanovi, ki je začela posegati v Teritorialno obrambo in politična dogajanja v Sloveniji in tudi v civilno družbo. Nedvomno je Jugoslovanska ljudska armada v TO Slovenije videla resno oviro za doseganje svojih ciljev in jo je poskusila odstraniti z onemogočanjem aktiviranja TO Slovenije. To je poskušala storiti s preprečitvijo dostopa do orožja Teritorialne obrambe. Z izpostavljanjem varnosti orožja je bil prikrit resnični namen JLA: preprečiti oborožitev enot TO, če bi politično vodstvo RS mobiliziralo enote TO za zavarovanje procesa osamosvojitve Slovenije.

Tridesetega maja 1990 je bilo o seji predsedstva SFRJ, ki je bila 29. maja 1990 in jo je vodil Borisav Jović, v časopisu *Delo* v prispevku z naslovom *Ni razlogov, da orožja ne bi vrnili enotam TO* med drugim zapisano: »Špekulacije o političnem ozadju ukrepa, uvedenega v mejah zakonsko predvidenih aktivnosti oboroženih sil, niso utemeljene.« Nekaj let pozneje pa je Borisav Jović v svoji knjigi *Zadnji dnevi SFRJ*, izdani 1996, zapisal: »Praktično smo jih razorožili.«

Dr. Janez Drnovšek je v svoji knjigi *Moja resnica* zapisal: »Vojska je v sodelovanju s srbskim vodstvom pripravljala razorožitev teritorialne obrambe. To dejanje so pripravljali že mesec prej in ga tempirali takoj po koncu mojega predsedniškega mandata na 17. maj 1990. Vojska je pobrala orožje teritorialni obrambi v vseh republikah. V Sloveniji je akcija uspela le delno. V Sloveniji so bili odzivi siloviti. Šlo je za oceno, da hoče JLA razorožiti republike, v predvidevanju prihodnjih možnih dogodkov, vključno z osamosvojitvijo. V teh prihodnjih dogodkih bi torej oborožena sila bila le JLA in tako lahko diktirala razvoj dogodkov ali jih s silo preprečila.«

Teritorialna obramba v občinah na Dolenjskem je bila po 15. maju 1990 potisnjena v položaj, v katerem se ni najbolje znašla. Svoje mesto in vlogo je morala ponovno poiskati in dokazati v občinah, kjer je bila do nedavnega njihova vloga povsem jasno in natančno določena. Od prizadevnosti posameznikov, zaposlenih v štabih in razporejenih v štabe in enote TO, je bil nenadoma odvisen njen obstoj. Čeprav je na Dolenjskem večina orožja že bila shranjena v skladiščih JLA pred 15. majem 1990, je TO občine Novo mesto uspelo ohraniti del orožja in ga s tistim, ki so ga postopno in skrivoma izvzemali iz skladišč, shraniti v tajna skladišča.

Ob vse manj delujoči liniji poveljevanja so se poveljniki štabov začeli opirati na predsednike svetov za ljudsko obrambo in na predstojnike upravnih organov za obrambo, ki so bili tudi tajniki svetov v občinah. Ustvarjanje dobrih odnosov z novimi vodstvi občin je začelo spreminjati tudi odnos do Teritorialne obrambe med člani različnih političnih strank z vplivi na republiški ravni.

Nastajajoča MSNZ je svojo dejavnost skrila pod plašč tajnosti. Drugega ji ni niti preostalo, saj njenim pripadnikom, zlasti v začetnem obdobju, ni bila zagotovljena nikakršna pravna varnost, temveč le obljuba, da ravnajo v korist nastajajoče države Slovenije. Vsi, ki smo sodelovali v MSNZ, smo delovali proti JLA. Tega smo se zavedali, zato v svoje početje nismo vključevali družinskih članov in so številna vprašanja o naših poteh tistega časa ostala neodgovorjena.

Začetek ustanavljanja MSNZ je opredeljen različno: najpogosteje s 16., 17. ali 18. majem. Kateri datum je pravi? Na Dolenjskem noben izmed teh treh datumov nima kakšnega posebnega pomena.

V TO Dolenjske je nedvomno ukaz, ki ga je izdal PŠTO Dolenjske maja 1990, vzpodbudil razmislek in ukrepanje posameznikov, ki so bili z ukazom seznanjeni. Usmeritev novoizvoljenih predstavnikov politike v občinah še ni bilo, po občinah se skupščine občin še niso sestale. Odvzem orožja ni pomenil le poskus obvladovanja TO, temveč je pokazal, da JLA kot samooklicana temeljna sila zaščite SFRJ izbira in izvaja načine delovanja, ki posegajo tudi na področja družbe in države, ki niso v njeni pristojnosti.

Za začetek nestrinjanja z ukazom RŠTO na Dolenjskem lahko štejemo 16. maj 1990, ko sta ukazu za odvoz orožja nasprotovala Franc Dominko in Rade Klisarič, ki sta bila določena za nadzor prevoza orožja TO občine Metlika in Črnomelj v skladišča JLA. Nestrinjanje in ugovarjanje ukazu ni ničesar spremenilo. Ukaz sta morala izvršiti naslednji dan in orožje TO občine Črnomelj in Metlika, ki je bilo shranjeno v civilnih objektih, so prepeljali v skladišča JLA.

Izraženo nasprotovanje ukazu PŠTO je ostalo brez formalnih posledic, ostalo pa je nezaupanje med pripadniki občinskih štabov TO Dolenjske. Kaj posebnega se torej 16. maja 1990 ni zgodilo. Bil pa je to začetek. Prvi korak. Prav tako bi bil lahko začetek tudi pogovor Boruta Usenika in Radeta Klisariča 17. maja 1990, ali pogovor Radeta Klisariča in Boruta Novaka 29. maja 1990, ali pogovor Radeta Klisariča in Francija Povšeta 5. junija 1990, vendar so bili to le prijateljski pogovori.

Dejanje Franca Dominka in Rade Klisariča pa je prvo zaznano nasprotovanje ukazu o premestitvi orožja TO med pripadniki TO na Dolenjskem, verjetno pa tudi v Sloveniji. Kot je dejal Rade Klisarič: »Skoraj prepričan sem, da je Krkovič šele od mene slišal podrobnosti o tem, kaj namerava JLA.«

Seveda so tudi drugačna mnenja. Najbolj formalistično je, da je treba začetek MSNZ datumsko povezati z izdajo odredb o postavitvah na dolžnost načelnikov NZ avgusta 1990 in da posamezniki niso pomembni. Tudi tu so razlike. Odločba o imenovanju načelnika NZ Socialistične republike Slovenije je bila izdana 29. avgusta 1990. Večina odredb je bila izdanih septembra 1990, na primer odredba o imenovanju namestnika pokrajinskega načelnika NZ za Dolenjsko je datirana šele s 14. septembra 1990, torej nekaj tednov pred ukinitvijo MSNZ.

Kdaj je torej začela na Dolenjskem nastajati oborožena struktura, ki je bila nekoliko pozneje med njenimi pripadniki poimenovana MSNZ? Kdo je bil prvi, kdo je začel formirati MSNZ? Vsak pripadnik MSNZ ima svojo zgodbo. Na Dolenjskem začetek MSNZ nesporno umeščamo v drugo polovico meseca maja 1990, in to kot pobudo posameznikov, pripadnikov TO Dolenjske in takratne milice, ki je postopno prerasla v oboroženo strukturo. Nedvomno sta pionirja nasprotovanja odvzemu orožja TO na Dolenjskem Franc Dominko in Rade Klisarič (zapisano po abecednem redu). Rade Klisarič pa je postavil temelje oboroženi strukturi, ki smo jo čez nekaj mesecev poimenovali MSNZ. Septembra 1990 je bila njegova vloga v MSNZ tudi uradno urejena, imenovan je bil za pokrajinskega načelnika NZ Dolenjske.

Franc Dominko je bil skrbnik orožja, streliva in vojaške opreme na PŠTO Dolenjske. Premestitvi orožja TO v skladišča JLA je nasprotoval in ni hotel sodelovati pri prevozu orožja.

Odločil se je, da bo iz skladišča PŠTO Dolenjske postopno odpeljal orožje in strelivo. Tveganju navkljub je Franc Dominko vse do prepovedi vstopa v objekte JLA skrivoma prepeljal na sedež PŠTO dovolj kosov orožja, da je bilo zagotovljena osebna oborožitev za večji del pripadnikov PŠTO Dolenjske. Za svoje nesebično in domoljubno delo v MSNZ je Franc Dominko prejel znak MSNZ 1990. Oktobra 2005 je bil za zasluge pri organizaciji začetkov oboroženih sil Republike Slovenije odlikovan z redom MSNZ tretje stopnje. Leta 1991 je izjemoma napredoval v čin podporočnika.

Oborožena struktura je nastajala postopno. Kateri koli natančen datum pa bi bil privzeti datum dogodka, za katerega bi se po potrebi odločili pozneje. Do danes tega, razen občasnega izmenjavanja mnenj, ni storil nihče – ne nekdanji pripadniki MSNZ, ne katera od državnih ustanov. Navsezadnje pa to sploh ni pomembno. Tako je pač bilo tistega davnega leta 1990. Z »današnjimi očmi« lahko vidimo tudi drugače.

Ker pa nasprotovanja JLA niso nastajala hkrati, temveč v različnih sredinah, štabih TO, upravnih organih za ljudsko obrambo, delovnih organizacijah in v različnem času, se je odpor na izvajanje zahtev JLA pojavil različno. Na primer: tekstilna tovarna Novoteks je 22. maja 1990 na skupščino občine Novo mesto naslovila zahtevo po vrnitvi orožja in streliva ter ustreznem ukrepanju proti odgovornim osebam. OŠTO Novo mesto kljub zahtevi PŠTO ni predal osebnega orožja zaposlenih v štabu, ki so ga hranili v prostorih štaba. Sekretariat za obrambo občine Novo mesto je ustanovil in opremil ter usposobil za naloge varovanja enoto NZ.

Čeprav so posamezniki ali skupine posameznikov v različnih okoljih nasprotovali ravnanju JLA, se med seboj niso vedno povezovali, niti se pozneje niso vsi vključili v nastajajočo oboroženo strukturo, saj ta v začetnem obdobju ni imela značaja vodene in usmerjene organizacije, ki bi jo vodilo državno vodstvo. Kljub temu zaposleni v štabih TO in upravnih organih za obrambo občin na Dolenjskem niso bili le opazovalci dogajanj, temveč so se začeli organizirati v sredinah, v katerih so bili zaposleni. Po nekaj mesecih se ni bilo več treba tako povezovati, saj je Teritorialni obrambi RS »dodeljena« vloga oboroženih sil nastajajoče države.

Janez Janša je v Premikih zapisal: »Potrebovali smo organizacijo, ki bi vsemu gibanju dala potrebno učinkovitost in hkrati preprečila morebitna samovoljna dejanja, ki bi lahko prinesla več škode kot koristi. V programu vlade za področje obrambe je bila sicer točka, ki je predvidevala vključitev RŠTO v sestavo sekretariata za ljudsko obrambo, vendar sem se zavedal, da je do ustavnega zakona in ustavnega dopolnila, ki lahko ponudi pravno podlago za tak ukrep, še daleč. Treba je torej bilo poiskati formulo za vmesni čas, ki je bil zelo pomemben in zelo nevaren.«

V občini Novo mesto je dejavno nasprotovanje delovanju JLA izhajalo iz štirih sredin: sekretariata za obrambo občine Novo mesto, PŠTO Dolenjske, ki je imel sedež v Novem mestu in postaje milice v Novem mestu, ki so bile povezane v nastajajočo MSNZ, ter iz OŠTO Novo mesto, ki pa z MSNZ ni bil povezan. V

občinah Črnomelj, Metlika in Trebnje je oborožena struktura (MSNZ) nastajala znotraj občinskih štabov Teritorialne obrambe. V vseh sredinah so nastajale različne oblike delovanja z istim ciljem: ohraniti čim več orožja zunaj nadzora JLA, v nadaljevanju pa tudi formiranje enot za varovanje ključnih elementov procesa osamosvajanja.

RAST MSNZ NA DOLENJSKEM

V začetku nastajanja oborožene strukture je bilo vse odvisno od posameznikov. Rade Klisarič je postal pobudnik in neuradni vodja tveganega in zahtevnega dela pri formiranju oborožene strukture. Avgusta 1990, ko je po Sloveniji MSNZ šele postopno nastajala, je bila na Dolenjskem organizacija MSNZ že strukturirana, urejena so bila tajna skladišča orožja in izdelani poimenski sezname enot MSNZ.

Temeljna dejavnost nastajajoče MSNZ je bila pridobivanje orožja in vključevanje posameznikov v MSNZ. Vse dejavnosti so potekale tajno. Število pripadnikov MSNZ je raslo postopno glede na število pridobljenega orožja.

Stane Jarm, ki je bil leta 1990 skladiščnik OŠTO Trebnje, se je že maja 1990 pridružil MSNZ. V svojih spominih je zapisal: »Težko je po tridesetih letih pisati o dogodkih leta 1990. Takoj po odhodu JLA iz Slovenije bi bila stvar precej lažja, čeprav do prave resnice najbrž tudi takrat ne bi prišli, predvsem zato, ker stvari niso samo črne ali samo bele.

Na OŠTO Trebnje smo orožje hranili v več skladiščih. Glavnino oborožitve, se pravi za 3. bataljon brigade TO, MM četo 82 mm, spremljevalni vod brigade ter rezervo orožja, predvsem puškomitraljeze 7,9 mm, puške 7,9 mm ter avtomate 7,62 mm PPŠ, smo skladiščili v vojašnici v Ciganski dolini, ki je krajevno poimenovanje območja vojaških skladišč pri Mokronogu. Tam smo imeli polovico montažnega objekta, ki je bil zgrajen za potrebe OŠTO, in kolikor vem, tudi z denarjem občine Trebnje. Imeli smo svoj vhod in neoviran vstop, vendar razumljivo, prek glavnega vhoda v vojašnico. Kot skladiščnik sem v vojašnico hodil največkrat jaz. S poveljniškim kadrom smo imeli vedno zelo dobre odnose. Če sem potreboval fizično pomoč pri svojem delu (preformiranje oborožitve enot, vnosi, iznosi orožja), ni bil nikoli problem dobiti ustreznega števila vojakov.

Imeli smo še skladišče v Trimu (orožje za vojno sestavo OŠTO s prištavnimi enotami, PSD in diverzantski vod). V delovnih organizacijah (DANA, Kolinska, IMV Mirna) smo hranili presežke po približno deset pušk M48 (ostanek nekdanjih oddelkov delovnih organizacij). V opuščeni kopalnici v ISKRI Mokronog, v prvem nadstropju, smo skladiščili presežek pušk 7,9 milimetrov in avtomatov PPŠ 7,62 milimetrov. Vse presežke orožja smo pred majem 1990 vračali v skladišča JLA, za kar smo sicer vsi štabi ukaz dobili že v letu 1989. Takrat smo orožje naložili in odpeljali v Novo mesto, vendar ga skladiščniki JLA zaradi neoriginalne embalaže in nekompletnosti niso hoteli prevzeti, tako da smo ga bili prisiljeni prepeljati nazaj v svoja skladišča.

Tako smo maja 1990 po prejemu ukaza PŠTO (RŠTO) orožje iz Trima preselili v svoje skladišče v vojašnico Mokronog, kjer smo že tako in tako imeli glavnino orožja. Nihče iz vojašnice nas ni nadziral ali kar koli komentiral.

Po maju 1990 je več naših enot imelo tako imenovane orožne vaje. Oborožitev zanje sem pač moral pripeljati iz našega skladišča v Ciganski dolini. Kako je bilo z ukazi, ne vem, ampak problema nikoli nisem imel, vendar tudi nisem mogel vedeti, do kdaj bo tako.

Nikjer nimam zapisano, kdaj mi je komandant OŠTO Trebnje Roman Šiško povedal, da sta ga obiskala Rade Klisarič in Borut Usenik in mu razložila, da se formira MSNZ, ter nas povabila k sodelovanju. Po njunih pričakovanjih in obljubah drugih sodelavcev MSNZ naj bi v vsakem štabu iz skladišč v vojašnicah skrivaj izvzeli vsaj za en vod orožja, največ pa seveda štabi jugovzhodno od Trebnjega.

Na OŠTO Trebnje smo bili zaposleni štirje pripadniki stalne sestave: Roman Šiško, poveljnik OŠTO; Rudi Krošl, pomočnik za operativo; Darko Kastelic, pomočnik za organizacijsko-mobilizacijske zadeve in jaz kot pomočnik za zaledne zadeve, po domače skladiščnik. Že ko smo premlevali, kako bi se dalo zadevo izvesti, je bilo jasno, da brez mene kot skladiščnika ne bo šlo. Vstop v skladišče sem zaradi narave dela imel jaz, vendar nisem bil za izvzem kos po kos. Jasno mi je bilo, da bo, če je to vseslovenska akcija, slej kot prej »precorelo«. Lahko pa je že »precorelo«, vendar je bilo to tveganje treba vzeti v zakup. Lahko pa bi se kdor koli od skladiščnikov po nesreči razkril. Zato sem predlagal: čim prej in čim več.

Odločil sem se, da grem na nalogo s štabnim tovornjakom TAM 2000 in izvzamem cele zaboje orožja, vendar mora eden od sodelavcev z mano, da mi bo pomagal zaboje naložiti. Za spremljevalca se je odločil komandant Roman Šiško.

Kot mimogrede sva se pripeljala v Cigansko dolino. Po vstopu v vojašnico sva odšla v poveljniško stavbo, kjer sem se po navadi vedno oglasil ali pa jim vsaj potrožil. Roman je po dogovoru z dežurnim in ostalimi zaposlenimi pil kavo, jaz pa sem odšel naprej v skladišče. Izbral sem zaboje z največ avtomatskega orožja, tovornjak postavil vzvratno pred vrata in nato čakal, da pride poveljnik pogledat, kje se obiram. Ko je prišel, sva nametala izbrane zaboje na mali tovornjak, zaprla ponjavo in odpeljala. Nikoli ne bom pozabil, kako je bilo dolgih tistih 150 metrov od skladišča do izhoda iz vojašnice. Niti ne bom pozabil neizmerne žeje, ko sva bila enkrat zunaj. Naslednjič je bilo že veliko bolje. Tako sva ponovila nekajkrat.

Naslednjič sem v vojašnico, da ne bi bilo preveč sumljivo, odšel sam. Ob prihodu v vojašnico me je stražar pri vratarnici obvestil, da se moram oglasiti pri poveljniku. Jasno mi je bilo, da se je nekje zalomilo. Povedal mi je, da ve, da skladiščniki TO skrivaj odvažajo orožje in da mu je sedaj jasno, kaj sva počela midva z Romanom. Vsi v poveljstvu, posebno Grujović, so bili zelo užaljeni, češ, pa ravno v Mokronogu se je moralo to zgoditi. Vodja skladišča mi je pojasnil, da od sedaj v skladišče štaba TO ne bom več mogel iti brez spremstva. Na železna vrata našega skladišča so navarili še eno ključavnico, katere ključ je imel dežurni vojašnice, ki je moral vsakič z mano, mi odkleniti svojo ključavnico, počakati, da sem svoje postoril, in za menoj zakleniti. Po tem dogodku sem samo še tik pred vojno »dvignil« zaboje pištol in zaboje municije 7,65 mm za avtomatsko pištolo. To mi je dovolil oziroma »ni opazil« Martin Pust, takratni dežurni vojašnice.

Po vsakem izvzemu sem mali tovornjak parkiral pred policijo v Trebnjem. Po predhodnem dogovoru s takratnim komandirjem postaje milice Stanetom Smoličem je dežurni policist z »enim očesom« pazil na tovornjak, dokler ni padel mrak. Ko se je znočilo, pa smo Roman Šiško, Rud Krošelj, Darko Kastelic in jaz razpeljali orožje v že prej pripravljena tajna skladišča. Tako smo začasno shranili orožje pri zaupnikih:

- Gabrijel, Stane; Prapreče 15, Trebnje;
- Ajdič, Jože; Štefan 20, Trebnje;
- Peterle, Stanko; Cikava 18, Trebelno;
- Markelc, Branko; Studenec 11, Trebnje;
- Lavriha, Anton; Kresetova 14, Trebnje.

Do začetka vojne smo po trenutnih potrebah formirali še več skladišč (Krajevni urad Velika loka, Domačija Franca Gorenca v Trebnjem, Osnovna šola Dobrnič, Krajevni urad Mokronog).

Od orožja, ki sva ga z Romanom odpeljala iz Mokronoga, smo ga nekaj oddali tudi drugim štabom, ki si ga niso mogli zagotoviti iz svojih skladišč, ker so imeli pač drugačne razmere. Ne spomnim pa se, ali je bilo to še v času obstoja MSNZ ali pozneje, ko je bilo treba fizično zavarovati sekretariate za LO in druge pomembne točke v občinah.

Kakšne dejavnosti so znotraj MSNZ potekale po drugih štabih po Dolenjski, ne vem, ker je na sestanke hodil Roman Šiško. Če je pa res, da so iz Kočevske Reke pripeljali mine za RM M57, je škoda, da so bili tako konspirativni. Midva namensko nisva izvzela nobenega RM M57, ker smo imeli mine zanje na Straži-4 v Češči vasi. Tudi ne vem, kaj in koliko so lahko izvzeli drugi štabi v pokrajini. Takrat je bilo čutiti, da ne veliko. Kot pravim, ne vem od kdaj do kdaj točno je obstajala MSNZ, niti se mi to ne zdi posebno važno, ker so vse dejavnosti, vsaj kar se mene tiče, potekale v isti smeri in z istim ciljem.«

Aleš Kulovec, ki je bil leta 1990 zaposlen na PŠTO Dolenjske, se spominja: »Maja je na moj dom prišel Rade Klisarič. Z menoj se je želel pogovoriti. Nenavadno se mi je zdelo, da je želel pogovor pri meni doma, saj sva se v službi na PŠTO Dolenjske videvala vsak dan. Za začetek pogovora mi je pokazal brzostrelko MGV, vendar mi ni povedal, kje jo je dobil. Razložil mi je, da skupina posameznikov zbira orožje in ustanavlja oborožene enote za zaščito Slovenije. Nisem mu zaupal. Rade Klisarič je bil organ varnosti na PŠTO Dolenjske. Najprej sem pomislil, da me preiskuje zaradi moje udeležbe na protestnem shodu pred vojaškim zaporom na Roški cesti v Ljubljani. Izgovoril sem si nekaj časa za premislek. Klisaričeve trditve sem preveril pri prijatelju Bojanu Finku, ki je bil sekretar odbora za varstvo človekovih pravic. Potrdil mi je, da gre za organiziranje oborožene sile za zavarovanje procesa osamosvojitve Slovenije. Moja prva naloga v poznejši oboroženi strukturi, ki jo danes poznamo kot MSNZ, je bil predlagati vodjo MSNZ v občini Črnomelj. Pogovoril sem se z Brankom Kobetičem, ki je bil zaposlen v OŠTO Črnomelj. Veliko sva se v tem obdobju pogovarjala z Bojanom Finkom, zato sem bil o političnih dogajanjih v Sloveniji dobro seznanjen. Dejavnosti MSNZ so bile usmerjene v skladiščenje orožja v tajna skladišča in oblikovanje enot NZ. V avgustu 1990, ko

je NZ tudi uradno postala oborožena sila za zavarovanje procesov osamosvajanja Slovenije, smo na Dolenjskem že imeli formirane vse oborožene skupine NZ.«

Branko Kobetič, ki je bil leta 1990 zaposlen v OŠTO Črnomelj, se svojega sodelovanja v MSNZ spominja:

»Bilo je leto 1990, aprila smo morali vsi OŠTO predati vse presežke orožja prek formacijskih potreb. Skladno z ukazom PŠTO Dolenjske sem moral kot zalednik OŠTO Črnomelj prepeljati v Novo mesto v skladišče JLA presežek 400 kosov pušk 7,9 mm in dve ročni strojnici model 34. S tem dejanjem se je začel prvi korak razorožitve enot TO pri nas.

Prišel je mesec maj in z njim nov ukaz iz nadrejenega štaba, v katerem je bila zahteva, da morajo vsi OŠTO orožje, ki ni v objektih Jugoslovanske armade in ki ga armada ne varuje, preseliti v objekte JLA. Kot je znano, je imel OŠTO Črnomelj orožje za jurišni odred, vod KS in vod DO Iskra skladiščeno v zaklonišču Iskre Semič, varovano z alarmom in fizičnim varovanjem. Kljub zelo dobremu varovanju tega orožja je 17. maja 1990 častnik iz 2. PŠTO prišel z vozili in vojaki JLA, ki so izvedli premik tega orožja v kompleks skladišč JLA Vražji kamen. Preselili so 31 zabojev orožja in ustrezni bojni komplet streliva. Istega dne je bilo prepeljano tudi vse orožje od OŠTO Metlika v skupni objekt JLA. S tem dejanjem je bilo pod popolnim nadzorom JLA orožje obeh Belokranjskih štabov – bili smo razoroženi.

Zaradi političnih razmer v Jugoslaviji in Republiki Sloveniji je Slovenija začela izvajati tajne obrabne priprave. Da so bile te priprave zakonite, jih je slovenska oblast »spravila« pod ime MSNZ, zato bom v nadaljevanju kratko opisal, kako sem postal pripadnik MSNZ.

Avgusta 1990 me je poklical načelnik varnostne službe na 2. PŠTO g. Rade Klisarič, če bi se lahko dobila. Dogovorila sva se, da se dobiva v bifeju Žvab na Lokvah. V daljšem zaupnem pogovoru o takratnih političnih razmerah sva ugotovila, da gledava na stvari podobno. Šele takrat se mi je predstavil kot načelnik MSNZ za Dolenjsko. Ob tej priložnosti mi je ponudil mesto njegovega pomočnika za občino Črnomelj, ki sem ga brez odlašanja sprejel. Predstavil mi je organizacijo in svoje pomočnike ter naloge. Te naloge pa so bile naslednje:

- zagotavljanje lokacij tajnih skladišč pri najzaupnejših občanih;
- sprejem in skladiščenje orožja in minskoeksplozivnih sredstev v tajna skladišča v mesecu septembru, ki so jih dostavljali v poznih nočnih urah g. Rade Klisarič, Borut Usenik, Franci Povše in Borut Novak;
- oblikovanje oboroženih skupin iz zaupnih lovskih tovarišev;
- pridobiti evidenco registriranega lovskega orožja v občini Črnomelj.

Te naloge in dejavnosti je izvajala MSNZ do 4. oktobra 1990, nato je MSNZ prešla pod poveljstvo novega RŠTO RS.

V obdobju avgust–september 1990 je meni in Stanetu Balkovcu uspelo iz Vražjega kamna »ukrasti« orožje kratkih cevi in nekaj tisoč nabojev, velja pa omeniti tudi neuspešno akcijo. Spomnim se, kako smo poskušali 20. septembra ukrasti kar cel tovornjak lastnega orožja iz Vražjega kamna, vendar nam ni uspelo. Poveljnik OŠTO Metlika Anton Šuklje je izdal lažen ukaz za usposabljanje ene čete in JLA zaprosil za odobritev izvzema orožja, ki jo je JLA odobrila. Ko smo Anton Šuklje, Zvone Radkovič, Stane Becele, Stane Balkovec in jaz naložili tovornjak z orožjem, je prišel iz vojašnice Črnomelj nov ukaz straži, naj nam ne dovoli odvoza in da moramo takoj vrniti orožje nazaj v skladišče. Verjetno so nas izdali.

Anton Šuklje je bil leta 1990 komandant OŠTO Metlika. O sodelovanju v MSNZ je zapisal: »Moja odločitev za sodelovanje v MSNZ je povezana z dogodkom in dejstvom, ko me je pokrajinski načelnik MSNZ za Dolenjsko Rade Klisarič seznanil, da me je imenoval za načelnika štaba MSNZ v občini Metlika. Omenjeni dogodek je bil 19. septembra 1990 na poveljstvu PŠTO Dolenjske, v pisarni Radeta Klisariča, ki je bil takrat v tem poveljstvu načelnik za varnost.

Klisarič me je takoj opozoril na nevarnost JLA, na medsebojno zaupanje, na strogo molčečnost in da zadevo na republiški ravni vodi Tone Krkovič. V začetku nisem vedel za nobenega drugega člana MSNZ, pa tudi svoje dolžnosti nisem zaupal nikomur.

Sčasoma se je izkazalo, da sem poznal kar večje število pripadnikov MSNZ, vendar nisem vedel, da so bili v aktualnem obdobju v tej vlogi.

Zaupana mi je bila prva naloga, da se na tajni lokaciji v Metliki pri Jožetu Kapušinu hrani orožje in strelivo, in sicer nad tem, da naj prevzamem skrb in ga uporabim, če bi bilo treba. Po ogledu sredstev sem razmisлил, katere pripadnike TO bom pri

tem uporabil. V svoji službeni funkciji sem imel za to dejanje odlično priložnost, saj bi lahko k sodelovanju povabil številne pripadnike rezervne sestave, ki sem jim poveljeval v miru in morebitni vojni.

Želja in skrb, kako priti do orožja, se je porodila in uresničila v naslednji priložnosti in kombinaciji. Komunala Metlika je za naše potrebe meseca julija 1990 v Karlovcu na Hrvaškem kupila 300 kilogramov eksploziva amonala in ga zakonito shranila v rudniku Kanižarica. Zamisel za nabavo mi je dal Jože Mihelčič, naš pripadnik vojne sestave. Sredstva za zakonito nabavo je odobril predsednik izvršnega sveta občine Jože Matekovič. Skladiščenje v rudniku je zagotovil direktor Begrada, kjer je gradbeno podjetje hranilo eksploziv za njihovo redno dejavnost.

Z vednostjo predsednikov občine Metlika in izvršnega sveta sem organiziral in načrtoval izvzem 184 kosov orožja iz skladišča JLA Vražji kamen, kjer je bilo shranjeno. To ni bilo enostavno dejanje, saj je bilo vanj vloženo veliko tveganja in odgovornosti. Razlog za izreden izvzem orožja je bil pogojen z usposabljanjem enote TO. Izdelal sem 'navidezni' ukaz za usposabljanje enote, vendar za to nadrejeni pokrajinski štab TO Dolenjske ni smel vedeti. Pridobil sem soglasje in dovoljenje za izvzem orožja pri takratnem poveljniku vojašnice Črnomelj podpolkovniku Milanu Grbi, zagotovil tovorno vozilo za prevoz in ekipo za nakladanje iz pripadnikov stalne sestave TO. Če bi akcija uspela, bi orožje takoj skladiščili na tajni lokaciji, ki sem jo zagotovil na Dolnji Lokvici. Ne glede na posledice orožja ne bi vrnili na prvotno lokacijo. Žal izvzem ni uspel, saj smo morali v zadnjem trenutku že natovorjeno orožje vrniti nazaj v skladišče, kar je brezpogojno zahteval komandant vojašnice. O neuspeli akciji sem obvestil pokrajinskega načelnika MSNZ.

V takratnih negotovih vojaških in političnih razmerah, maja 1990, se je po mojem razumevanju pojavila narodna zaščita, ki sem jo osebno dojemal kot vzporednico Narodni zaščiti, ki je že legalno obstajala po veljavni zakonodaji. Dojel sem, da ta NZ pravne podlage nima in da hočemo zakonsko pravno podlago že obstoječi NZ s posebnim manevrom izkoristiti v prid Sloveniji. Na samem začetku nisem zaznal naziva 'manevrska struktura NZ', ampak se je ta naziv pojavljal v nadaljevanju.

Kot pripadnik MSNZ nisem bil na nobenem posebnem usposabljanju, pa tudi ne poznam primera, da bi se za to kdo usposabljal. Menim, da sem bil kot profesionalno zaposlen pripadnik TO za vse naloge v MSNZ tudi usposobljen. Prav tako sem imel samozaupanje v vodenje in poveljevanje svojemu štabu kot enotam, če bi jih uporabil v vlogi MSNZ.

Glede na to, da je bilo obdobje delovanja MSNZ dokaj kratko, vendar pestro in za vodilne brez dvoma tvegano ter naporno, verjetno ni bilo niti časa niti potrebe po dogovarjanju in sestankovanju. Osebnostno sem se odzival na vsako potrebo in bil ob vsakem času pripravljen stopiti v akcijo in spoštovati linijo vodenja in poveljevanja na tej ravni.

Obdobje po 4. oktobru 1990 je zame nastopilo brez večjih posebnosti. Dojel in sprejel sem razmere kot dejstvo, da je ponovno nastopilo nadaljevanje delovanja TO. V občini Metlika ni bilo nobene primopredaje med MSNZ in TO, saj v mojem primeru za to ni bilo potrebe. Orožje in strelivo je ostalo na prvotni lokaciji, kjer je bilo pozneje postavljeno tudi spominsko znamenje. Ostal sem na dolžnosti komandanta OŠTO Metlika. Ponovno je bila vzpostavljena linija poveljevanja v Teritorialni obrambi in sodelovanje na občinski ravni.

Kot pripadnik MSNZ sem za sodelovanje na tem področju prejel spominski znak MSNZ in bronasto medaljo MSNZ.

Moje mnenje o MSNZ danes ostaja v prepričanju, da je ta v zelo kritičnih in negotovih vojaško političnih razmerah za Slovenijo opravila pomembno zgodovinsko poslanstvo. Ob vseh zaslugah in dosežkih, ki pripadajo MSNZ, pa je za Dolenjsko pokrajino velika škoda, da v republiškem arhivu MSNZ ni na razpolago in vpogled kronološkega gradiva o udeležencih.

O razpoložljivih seznamih in organizacijskih shemah iz tega obdobja imajo odgovorni udeleženi različna mnenja. Logično bi bilo pričakovati, da bi bile te evidence urejene vsaj leta 1991. Zadnji sezname so bili izdelani leta 2005, pa tudi tokrat kažejo na razna odstopanja. Posledica tega je, da si na podlagi teh evidenc posamezni udeleženci ne morejo uveljavljati določenih pravic.«

VODENJE MSNZ DOLENJSKE

V začetnem obdobju ustanavljanja skupin oborožene strukture in tajnih skladišč je delo potekalo dogovorno med posamezniki, ki so vodilno vlogo zaupali pobudniku dejavnosti Radetu Klisariču. Sistem vodenja in poveljevanja je med pripadniki MSNZ nastajal spontano, brez posebnega oblikovanja hierarhične strukture in na več ravneh. Med pripadniki TO je obveljal ustaljen način poveljevanja, vendar brez hierarhične povezave med štabi TO. Med pripadniki milice in upravnih organov za

obrambo pa je obveljal ustaljen sistem vodenja. Postopno je oblikovana struktura z vodjo, namestniki, pomočniki in koordinatorji ter odredi in tajnimi skladišči orožja.

Avgusta 1990 je bila z imenovanjem načelnika NZ in načelnikov NZ po pokrajinah formirana tudi struktura vodenja NZ. S tem je bil v celotno strukturo prevzet sistem hierarhičnega vodenja NZ, vendar je v okviru strukture pripadnikov MSNZ Dolenjske vse do njene ukinitve obveljal sistem vodenja, ki je nastal od vsega začetka in je bil pripadnikom dobro znan ter ni krhal odnosov med TO, milico in upravnimi organi za obrambo.

Vodstvo MSNZ Dolenjske, ki je bilo oblikovano postopoma, je bilo:

- Načelnik MSNZ Dolenjske pokrajine: Rade Klisarič
- Namestnik načelnika: Borut Usenik
- Pomočniki načelnika: Franc Dominko, Rade Cotič, Albin Gutman, Aleš Kulovec
- Koordinatorja med milico in MSNZ: Borut Novak, Franci Povše
- Načelnik MSNZ Trebnje: Roman Šiško
- Načelnik MSNZ Črnomelj: Branko Kobetič
- Načelnik MSNZ Metlika: Anton Šuklje

Osnovni dokument vodenja MSNZ v Sloveniji je bila Direktiva narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture narodne zaščite (v nadaljevanju: direktiva). Izvod direktive, ki je bil objavljen v knjigi Uporniki z razlogom, nima datuma. Direktivo je podpisal načelnik NZ RS Anton Krkovič. V direktivi je navedeno, da »enote narodne zaščite štejejo cca 21000 mož, oboroženih v glavnem z lahkim polavtomatskim in avtomatskim orožjem ter z lahkimi PO sredstvi«. Navedena je tudi ocena sposobnosti delovanja enot narodne zaščite, in sicer: »Ocenjujemo, da so enote NZ sposobne resno ovirati delovanje zasedbenih sil, vendar ne morejo prevzeti iniciative ali preprečiti energičnih akcij večjih enot.« V knjigi Uporniki z razlogom je njen avtor Albin Mikulič navedel, da je bila direktiva sprejeta 7. septembra 1990 na sestanku na Pristavi pri Stični.

Za enote manevrske strukture Dolenjske so bile v direktivi določene le splošne naloge, ki so veljale za celotno NZ RS.

Septembra 1990 smo se v prostorih takratnega Sekretariata za obrambo občine Novo mesto sestali Albin Gutman, Borut Usenik in Borut Novak. Oblikovali smo odločitev za delovanje enot manevrske strukture Dolenjske in izdelali povelje za izvzem orožja iz skladišč, ki jih je varovala JLA. Andreja Kapušin je besedilo povelja neposredno vnašala v računalnik, kar nam je omogočalo tudi sprotne popravke. Zaradi varnostnih razlogov v povelju niso bile podrobno navedene enote in tudi izvodi povelja za enote niso bili izdelani, temveč so bile naloge pozneje posredovane ustno. Izvod izdelanih povelj z besedilom v elektronski obliki je bil predan Borutu Useniku, ki ga je shranil na postaji milice Novo mesto. Kaj se je s tem izvodom dokumenta pozneje zgodilo, ni znano. Po 4. oktobru 1990 se dokumentov ni predalo PŠTO Dolenjske, domnevno naj bi bil uničeni prve dni spopadov z JLA. Ohranjena pa je kopija povelja, ki ni datirana in nima evidenčne številke. Podpisnik povelja je bil Rade Klisarič. V povelju so navedeni vzroki in posledice delovanja sil za posredovanje na področju Dolenjske pokrajine. Ocenjene so možnosti delovanja sil NZ Dolenjske in navedena naloga NZ Dolenjske. Določene so splošne naloge in posebne naloge za Teritorialno obrambo in policijo.

V Poročilu o stanju bojne pripravljenosti v NZ Dolenjske pokrajine je v uvodu navedeno:

»V Dolenjski pokrajini je organizirana narodna zaščita iz obstoječih enot in štabov ter poveljstev TO in le v manjši meri iz prostovoljcev, ki imajo vojaški razpored tudi v enotah JLA. Tako je na ravni pokrajine organiziran PŠNZ, ki šteje 5 članov, in sicer: načelnik, namestnik in trije pomočniki ter 4 OŠNZ-ji, in sicer v Novem mestu, Trebnjem, Črnomlju in Metliki.

Od enot je organiziranih 5 borbenih skupin jakosti 30 do 50 pripadnikov, s katerimi direktno poveljuje PŠNZ ter v vsaki občini zaščitni, diverzantski in protidiverzantski vodi jakosti 25 do 30 ljudi, s katerimi PŠNZ poveljuje prek OŠNZ. PŠNZ direktno poveljuje tudi z 52. brigado NZ, ki šteje okoli 500 ljudi. Tako je v narodni zaščiti Dolenjske pokrajine vključenih približno 1100 pripadnikov.«¹

Poročilo ni datirano in nima stopnje zaupnosti. V imenu pokrajinskega štaba NZ Dolenjske je podpisan Rade Klisarič.

¹ PŠNZ – pokrajinski štab narodne zaščite, OŠNZ – občinski štab narodne zaščite

UMESTITEV MSNZ V NZ IN TO

Pripadnikom MSNZ uradno ni bila odrejena obveznost služenja v NZ, ki bi jim zagotavljala pravno varnost in pomoč v primeru poškodbe pri opravljanju nalog MSNZ. Tudi nikakršnih finančnih nadomestil niso prejeli. Tudi vsi njeni pripadniki niso dobili odredb o razporeditvi v NZ. To je bistvenega pomena, saj so bili vsi, ki so bili zaposleni v milici ali TO, v drugačnem položaju kot občani, ki so bili zaposleni v civilnih podjetjih in ustanovah.

Pripadniki MSNZ smo imeli le ustno zagotovilo, ki se je po hierarhiji od vrha navzdol širilo od posameznika do posameznika, da ravnamo v korist Slovenije, države, ki je šele nastajala. Vsi smo se zavedali tega, da taka zagotovila ne pomenijo veliko. Tudi zato je bilo med pripadniki MSNZ veliko vprašanj, vendar si nanje nismo znali odgovoriti. Vprašanja so vedno obvisela v zraku, odgovori pa so bili bolj ali manj v smislu Počakajte, bo urejeno. In smo čakali. Celotno breme tveganj je tako bremenilo samo pripadnike MSNZ. Od junija 1990 dalje smo vsak dan znova pričakovali odločitev o umeščenosti MSNZ v obrambni sistem.

Pred dopustom 1990 sem bil na razgovoru pri Miranu Bogataju, ki je bil do maja 1990 namestnik republiškega sekretarja za obrambo, po volitvah pa je opravljal drugo dolžnost v Republiškem sekretariatu za ljudsko obrambo. Omenil sem mu, da imamo veliko pomislekov o stanju takratne oborožene strukture. Obljubil je, da bo to urejeno. Ko je bila avgusta 1990 odločitev politike sprejeta, je bila drugačna, kot smo pričakovali. Celotna oborožena struktura je bila umeščena v NZ RS. Uradno ni bila poimenovana MSNZ, temveč samo narodna zaščita. Tako smo pripadniki TO in milice ter občani postali tudi pripadniki NZ. Izdane odločbe o načelnikih NZ pa so formalnopravno pomenile umestitev v NZ. Določila odločbe o imenovanju načelnika NZ Slovenije so načelniku dala pooblastila za opravljanje organizacijskih pogojev za delovanje v morebitnih izrednih razmerah skladno z določili Zakona o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti in na podlagi pravilnika o organiziranju, aktiviranju in opravljanju nalog ter o oznakah in oborožitvi narodne zaščite.

Osebnostno smo bili vsi pripadniki MSNZ, ki smo sprejeli tudi vsa tveganja, prepričani, da legitimno in tudi zakonito gradimo prvine novih, sicer skromnih, slovenskih oboroženih sil, da so to začetki oboroženih sil samostojne države Republike Slovenije. Odločitev o umestitvi v NZ nas ni razveselila, smo pa jo sprejeli, kot vojak

sprejme odločitev nadrejenih. Delovali smo v okvirjih, ki so nam bili določeni. Brez negotovanja in nasprotovanj.

Osemindvajsetega septembra 1990 je Skupščina Republike Slovenije sprejela ustavne amandmaje k ustavi Republike Slovenije. V amandmaju XCVII je bilo v drugi točki določeno, da Republika Slovenija ureja Teritorialno obrambo; v tretji točki je bilo določeno, da Predsedstvo Republike Slovenije imenuje in razrešuje komandanta Teritorialne obrambe Slovenije.

Predsedstvo RS je 28. septembra 1990 imenovalo za vršilca dolžnosti (v. d.) načelnika TO Slovenije in hkrati v. d. komandanta TO Slovenije majorja Janeza Slaparja. Četrtega oktobra 1990 so bili imenovani v. d. komandanti TO pokrajin. Za v. d. komandanta TO Dolenjske pokrajine je bil imenovan Albin Gutman.

V časopisu Delo je bilo 5. oktobra 1990 objavljeno: »Igor Bavčar je sporočil, da je načelnik narodne zaščite Anton Krkovič včeraj Janezu Slaparju, v. d. načelnika TO Slovenije, izročil poveljstvo nad manevrsko strukturo narodne zaščite. S sprejemom amandmajev in ustavnega zakona se je zdaj ta del narodne zaščite razformiral oziroma prešel v sestavo TO.« Teritorialna obramba je postala oborožena sila Republike Slovenije.

Umestitev MSNZ v Teritorialno obrambo Slovenije ni z ničemer zmanjšala pomena MSNZ in vloge posameznikov v procesu nastajanja in oblikovanja MSNZ v obdobju priprav na osamosvojitve RS. Pojasnjuje pa, kako težko je bilo obdobje, v katerem se je moral vsak sam odločiti, ne glede na osebno ali poklicno odgovornost, ne glede na položaj v hierarhiji obrambnega sistema in ne glede na tveganja in nevarnosti, s katerimi so bile odločitve posameznikov povezane. Prevladale so državotvorne in racionalne rešitve, v katerih so bile ambicije posameznikov drugega pomena.

Janez Janša je v knjigi Premiki v poglavju z naslovom Teritorialna obramba prerašča v realno oboroženo silo slovenskega naroda zapisal: »V resnici je bil sprejem ustavnih dopolnil o TO v pravnem smislu velik korak naprej v pridobivanju suverenosti na obrambnem področju.«

Odločitev za TO, ki si je zaupanje spet priborila, je bila ključna rešitev. Večkrat sem že poudaril, da tudi vizionarska. Danes vsi vemo, da je sprejem ustavnega amandmaja, v katerem je določeno, da Republika Slovenija ureja Teritorialno obrambo in da Predsedstvo Republike Slovenije imenuje in razrešuje komandanta

Teritorialne obrambe Slovenije, postavil pravne temelje, ki so omogočili zakonitost priprav TO Slovenije na spopade z JLA leta 1991 in ubranitev samostojnosti Slovenije. Poleg tega nastajajoči državi Sloveniji ni bilo mogoče očitati ustvarjanje protizakonitih vojaških formacij, kar je bilo pomembno v procesu mirovnega posredovanja Evropske skupnosti.

NEKATERE ZNAČILNOSTI MSNZ

MSNZ je nastala v družbenih skupinah državljanov, ki so v nasprotovanju JLA videle legitimno prizadevanje za samostojno državo Slovenijo. Nedvomno je bilo domoljubje eden glavnih razlogov vključevanja v MSNZ. Čeprav posamezniki danes menijo, da je domoljubje preživeta vrednota, je bila leta 1990 ena bistvenih prvin nastanka MSNZ.

MSNZ je bila organizacijsko strukturirana na ravni takratnih pokrajin, ki so bile vojaške organizacijske oblike TO. Bila je oborožena struktura, s katero je razpolagalo politično vodstvo RS leta 1990.

Janez Janša je v Premikih zapisal: »Iz spontanega odpora proti nezakonitemu pobiranju orožja TO, ki ga je potem s svojih sklepom »pokrilo« predsedstvo Republike Slovenije in se s tem uveljavilo kot dejanski poveljnik oboroženih sil, je zrasla ena najbolj organiziranih in najbolj konspirativnih akcij, kar jih je bilo izpeljanih na ozemlju Slovenije v novejši dobi. To je bila akcija »Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ)«.

Manevrska struktura narodne zaščite ali »akcija MSNZ« je bila prehodnega značaja. V zakonu o obrambi ni bila določena kot posebna oblika narodne zaščite, in ne kot oborožena sila. Akcija MSNZ je bila legitimno povezovanje posameznikov, ki so v odvzemu orožja TO prepoznali nezakonito delovanje JLA in resno grožnjo avtonomnosti TO v občinah. Povezovanje znotraj občin je kmalu preraslo v združevanje po vsej Sloveniji. Začelo se je med ljudmi, ki so se med seboj poznali in ki so službovali v istem okolju. Pripadniki MSNZ so bili poklicno zaposleni v TO SRS, milici, državnih organih, pripadniki rezervnih sestavov TO, JLA in milice in drugi občani dolenjskih občin.

Nastanek in razvoj MSNZ na Dolenjskem časovno lahko razdelimo v dve obdobji: prvo obdobje spontanega združevanja posameznikov od sredine meseca maja do konca avgusta 1990, ko je bila MSNZ umeščena v NZ RS pod enotnim vodstvom, in drugo obdobje, od uradnega imenovanja načelnikov MSNZ v pokrajini in občinah, ki je bilo po Sloveniji časovno različno, do 4. oktobra 1990, ko je bila MSNZ ukinjena. Proces umestitve MSNZ, ki je delovala z vednostjo političnega vodstva RS, v obrambni sistem je potekal vse od sredine maja do konca avgusta, ko je bila MSNZ umeščena v NZ.

Oborožena struktura je temeljila na enotnosti MSNZ ne glede na politično opredelitev posameznikov ali njihovega službovanja v podjetjih ali takratnih državnih ustanovah. Organizacijska struktura MSNZ na Dolenjskem je bila enotne sestave in ni bila razdeljena na vojaški, miličniški in civilni del. Delitev, poimenovana »zelená in morda veja MSNZ« na Dolenjskem ni bila nikoli uveljavljena. Na Dolenjskem je bila ena sama veja: MSNZ. Vsi pripadniki TO in milice niso bili tudi pripadniki MSNZ, niti se MSNZ niso priključili vsi hkrati. Nekateri so bili zraven od vsega začetka, drugi šele neposredno pred ukinitvijo.

MSNZ ni bila miličniška struktura, ni bila v sestavu TO, ni imela značilnosti političnega in društvenega združevanja. Bila je neodvisna oborožena struktura, ki je nastala kot pobuda civilne družbe. Utemeljilo jo je domoljubje in združevala jo je želja Slovencev živeti v samostojni državi Sloveniji. V začetnem obdobju od maja do avgusta 1990 je z vednostjo državnih organov RS zagotovila oboroženo strukturo prostovoljcev za zavarovanje procesov osamosvajanja. Avgusta 1990 je postala sestavina NZ s posebnim neuradnim poimenovanjem MSNZ. Bila je, kot je v Premikih zapisal Janez Janša, »rešitev za vmesni čas«. To je najverodostojnejši, pa tudi najboljši opis MSNZ. Ukinjena je bila oktobra 1990.

MSNZ in TO med seboj na institucionalni ravni nista bili povezani, čeprav sta delovali z istimi cilji. Bili sta povsem različni oboroženi strukturi in v med seboj ločenem sistemu vodenja. Institucionalno MSNZ ni imela vpliva na TO. Sistemsko to ni bilo mogoče, saj ni bila v organizacijski strukturi TO in je do konca avgusta 1990 delovala povsem samostojno s privolitvijo takratnega političnega vodstva Republike Slovenije. Poleg tega je manevrska struktura delovala tajno, teritorialna obramba pa javno in prepoznavno. Avgusta 1990 je MSNZ, oziroma oborožena struktura, ki je nastala izven oboroženih sil v Sloveniji, postala sestavina NZ. Narodna zaščita je bila samostojna, vodili so jo poslovodni organi. Pod poveljstvo

TO je bila NZ dodeljena le v posameznih primerih skladno z zakonom o obrambi in zaščiti. Seveda so na stanje v TO in milici imeli vpliv posamezni pripadniki MSNZ, ki so bili zaposleni v Teritorialni obrambi in milici ter v upravnih organih za obrambo in so imeli pravico odločanja skladno z veljavnimi zakoni. Na individualni ravni je bil vpliv odvisen od položaja posameznikov in njihovega sodelovanja v MSNZ. Ta vpliv je bil lahko zelo izrazit ali skoraj neopazen.

Delovanje MSNZ je bilo tajno, javnosti neznano in tudi zato danes malo poznano. To pa ni bila tajna organizacija, ki bi delovala zunaj veljavnih zakonov, delovala je z vednostjo takratnega političnega vodstva Republike Slovenije. MSNZ je delovala v ozkem krogu posameznikov, ki so se med seboj poznali in so delovali na obrambnem ali varnostnem področju. Zlasti v prvih mesecih je bilo delovanje v MSNZ izjemno tvegano in ga danes povsem nepristransko težko ocenimo.

Tajnost združevanja je ustvarila omejitve: povezovanje v oboroženo strukturo je potekalo predvsem med znanci, prijatelji, sodelavci; orožje je bilo hranjeno v tajnih in začasnih depojih orožja pri občanih, ne v javnih objektih; tveganje, da bo akcija odkrita in onemogočena, je bilo nenehno prisotno in je vplivalo tudi na medsebojno zaupanje; posamezniki so o delovanju v MSNZ vedeli le toliko, kolikor je bilo treba za izvajanje nalog, ki so jih sprejeli; povečale so se odsotnosti od doma, saj praviloma ožji sorodniki niso bili seznanjeni z MSNZ; usposabljanje enot za skupno delovanje in preverjanje njihove usposobljenosti sistematično ni bilo mogoče izvajati; za medsebojno varovanje je bil izdelan načrt dejavnosti, ki se je uporabil ob zaznani nevarnosti oziroma grožnji; značilno je bilo tudi nezaupanje do vseh, ki so sodelovanje v MSNZ zavrnil. Delovanje MSNZ, zlasti hramba orožja MSNZ do avgusta 1990, ni bilo institucionalno, temveč je bilo v rokah občanov. To je bila pomembna značilnost, saj so bili pripadniki MSNZ individualno odgovorni za svoje početje. Če bi JLA posredovala, bi bili brez kakršne koli pravne zaščite. Za JLA so bili pripadniki MSNZ »nasprotniki«, ki so rušili državo in delovali izven takratnega pravnega sistema SFRJ. Domneva, da JLA za MSNZ ni vedela, temelji na oceni, da bi JLA posredovala, če bi vedela za obseg strukture in pripadnike MSNZ. Druga domneva, morda verjetnejša, je, da so čakali na pravi trenutek, ki so ga zamudili. MSNZ je bila ukinjena, proti TO pa ni bilo mogoče več ukrepati, saj je s sprejetjem ustavnega amandmaja št. XCVII Teritorialna obramba Slovenije postala oborožena sila nastajajoče države.

Nedvomno je MSNZ vredno proučevati, saj je bila to edinstvena oborožena struktura z jasnimi cilji in nalogami. Zaradi nepoznavanja njene vloge v procesu osamosvajanja in njene ukinitve že oktobra 1990, tajnega načina delovanja in izjemno uspešnega delovanja TO v procesu osamosvojitve je njena vloga širši javnosti več ali manj neznana. Vsekakor pa je bila pomembna in odločujoča za vzbuditev zavesti o potrebnosti oboroženih sil in dejanska oborožena struktura v obdobju od maja do oktobra 1990.

Po letu 1991 o MSNZ ni bilo posebnih strokovnih razprav. V javnosti MSNZ ni veljala za samostojno obrambno strukturo in tudi njena vloga v osamosvojitvenih procesih javnosti ni bila poznana. Prvi zapisi o MSNZ so objavljeni v knjigi Janeza Janše z naslovom Premiki. V naslednjih letih je bila MSNZ omenjana le v zapisih v sklopu opisovanj prizadevanj Slovenije za samostojno državo, ki najpogosteje navajajo podatke iz Premikov.

Leta 2005 je izdana knjiga avtorja Albina Mikuliča z naslovom Uporniki z razlogom, v kateri je opisan razvoj MSNZ v Sloveniji in v enem od poglavij opisuje MSNZ Dolenjske. Vsebina je opisne narave, objavljeni so bili tudi sezname pripadnikov MSNZ, ki so prejeli priznanje, znak MSNZ.

Leta 2011 je bil izveden posvet o MSNZ in izdan zbornik prispevkov in razprav. Prispevki kažejo na različno pojmovanje MSNZ.

V spomin na MSNZ so bile na posamezne stavbe, v katerih so bili depoji orožja ali je v njih delovalo vodstvo MSNZ, postavljene spominske plošče.

Kako danes pripadniki MSNZ ocenjujemo MSNZ tistega časa, je odvisno od osebnih prepričanj posameznika in zavedanja, da MSNZ ni začela nastajati kot oborožena struktura države, torej s predpisi odrejena organizirana oborožena sila oziroma kot obveznost posameznikov do države, temveč prostovoljno, zaradi osebnih prepričanj in odločitev posameznikov, ki so se zavedali, da potrebujemo oborožene sile, če se želimo osamosvojiti. In to takrat, ko se politika še ni mogla odločiti, kakšne in če sploh katere oborožene sile potrebuje nastajajoča država Slovenija. MSNZ je bila pomembna sestavina procesa osamosvajanja Slovenije. Ali bo njeno delovanje nepristransko in ustrezno ovrednoteno ali ne, ni odvisno od takratnih pripadnikov MSNZ, temveč od družbe in države, v kateri živimo.